

Rózsa Sándor mint szabadsághős egy olasz bábjátékban

Tizenegy évvel a magyar szabadságharc bukása után, 1860-ban, a nem osztrák uralom alatt álló északolasz városokban a gyermekek egy kedves, mulattató bábjátékban gyönyörködhetnek, amelyben kedvencükön, *Arlecchino*-n kívül egy addig ismeretlen szereplő is fellépett, a híres *Rózsa Sándor*, a „*gyilkosok vezére*“.

A bábjáték címe: *L'avversa sorte di Rosa Sándor ungherese con Arlecchino soldato austriaco*. *Dramma in tre atti di Croci Giuseppe*. Novara, Enrico Crotti líbrajo, Tipografia Merati. 1860. Megjelent a „*Raccolta di Commedie*“ című bábjátéksorozat 58. számaként.

Giuseppe Croci bájos bábjátéka vidám hangulatban indul meg. A *commedia dell'arte* hagyományos figurája, a kedvesen ügyetlen, örökké álmos, lusta és nagyétvágyú *Arlecchino*, levette évszázados, tarka-barka rongyokból összevarrt jelmezét, osztrák katonaruhában jelenik meg. *Nanetta*, a szép mosóné házába van beszállásolva és a két fiatal hamarosan egymásba szeret. A fiatal, kacér mosóné, lustasága és torkossága ellenére is szereti a bohókás *Arlecchinót*, hűsége miatt, meg azért is, mert a bekvártélyozott katonák között munkát szerzett neki. Még *Arlecchino* kapitánya is vele mosat és minduntalan udvarol neki, a falu legszebb leányának.

A szerelmes kapitány nem sokáig várat magára. Heves udvarlásba kezd és kacagtató olasz-német zagyvaléknyelven ajánlja fel örök szerelmét a szép mosónénak. Égre-földre esküdözik, hogy komoly szándékát megbizonyítsa. *Nanetta* előbb kacérkodva háritja el az ostromot, majd a falubeliek félelmére tereli a szót. Azt beszélik, hogy *Rózsa Sándor* néhány nap múlva fel fogja gyújtani a falut és meg fogja pörkölni lakóit. Nem fél az ott állomásozó katonaságtól, sőt, egy cédulán értesítette a lakosságot, hogy aznap éjjel meg fog jelenni. A kapitányt a „brigante“-ről szóló hír nem hozta ki sodrából, sőt, újabb táplálékot ad udvarlásának, mert a rabló fejére kitűzött vérdíj lehetővé fogja tenni számára a gondtalan életet. Feleségül fogja venni *Nanettát*, akinek nem kell majd többé dolgoznia, csak az úri dámák könnyű életét élnie. A mosóné féligéretekkal biztatja a kapitányt s ez boldogan távozik.

Újabb udvarlói érkeznek, a dagályosan cikornyás beszédű örmes-ter. *Nanetta*, munkájára hivatkozva, elháritja magától az örülség szerelmes katona udvarlását. Hirtelen félreverik a harangokat. Riadó! Lövöldözés, kiáltozás hallatszik a távolból. *Arlecchino* jóízűen alszik, *Nanettának* nincs szíve felébredni. Hogy szerelmesének baja ne essék, ő ölti fel helyette egyenruháját s a puskával vállán fut a gyülekező felé.

A második felvonás színhelye egy erdő, amelyre a halvány hold veti ezüstös sugarait. *Rózsa Sándor* mélabús, fájdalmas hangon hazafias beszédet intéz „*gyilkosaihoz*“.

„Barátaim! Megköszönöm rettenhetetlen bátorságtokat. Többször részesültem abban a szerencsében, hogy a legelkeseredettebb küzdelmek szemtanúja lehettem. Kanotok mindig erős és kitartó volt, egészen a végsőkig. Ti, kedves fiaim, azoknak a hősöknek maradécai vagytok.

akik egykor Magyarország függetlenségéért harcoltak. A sors elárult bennünket és vagyonom a haza javára fogyott el. Barátom, Kossut (így) szintén a haza szabadsága érdekében emésztí magát s az igaz hazafi kitartása, szilárdtsága és önfeláldozása egy szép napon el fogja nyerni jutalmát, vagy legalább is Európa meg fogja látni, mi vé tett bennünket a húsunkból táplálkozó osztrák sas. Látjátok, mennyire elnyomták testvéreinket, de ne piruljatok el, ha a haza miatt ennyire süllyedtünk! Szenvédjünk és szeressük mindig jobban hazánkat! Ha a bosszú bárdjának kell áldozatul esnünk, haljunk meg bátrakul és utolsó kiáltásunk ez legyen: Eljen a haza, éljen Magyarország!”

Társai leverten állják körül vezérüket. Kérdésére csapatának egyik tagja, a „második gyilkos“ azt feleli, hogy fáj nekik vezérük szomorúságát látni s lelkének kétségbeesett harcát szemlélni. „Az első pillanattól kezdve, hogy a magyar zászló ég felé emelkedett, te mindenütt ezt kiálltattad: Barátaim, támadjatok új életre, eljött a haza megváltásának napja.“ Akkor Rózsa telve volt lelkesedéssel, most azonban szavai élettelenek és nemes lelke szégyent, megboldogtalanságot érez csupán a jelen nyomorúságai között.

„Igaz — válaszolja szomorúan Rózsa Sándor —, egykor az a vágy fűtött, hogy testvéreimet szabadnak lássam a zsarnoki rabszolgaság jármától; de Isten nem halogatott! meg és a legmélyebb megáláztatásba taszított bennünket, talán, hogy próbára tegye szilárdtságunkat“. Tudjátok, hogy én ezért az eljövendő boldogságért bujdosom el hazámból s gyűjtöttem egybe saját költségeimre annyi harcost, és ezért küzdöttem mindig az ellenséggel, bevéve magam az erdőségekbe. Most azonban kénytelen vagyok bevallani, hogy ha az öngyilkosság nem lenne bűn, megölném magam, hogy ennek a folytonos gyötrelmekkel teli, gyűlölt életnek véget vessék.“ Rózsa Sándor fenékiig akarja üriteni a keserű kelyhet és folytatja önkínzását: „A haza első fellángolásakor a becsület bajnokai vettek körül, most gyilkosok bandájává lettünk!... Istenem!...“

Társai nem tudják tovább nézni marcangoló fájdalmát és viszszahúzódnak az erdőbe. Rózsa Sándor, fel a sál sétálva a holdsütötte tisztáson — az olvasónak önkéntelenül is Petőfi költeménye, a „Fürdik a holdvilág az éj engerében“ ötlük az eszébe — keserű, kiábrándult monológba kezd:

„Hát itt van Rózsa Sándor, az éj sötétjében, az erdőben, halvány holdvilágnál!... Miért érsz most nemesi származásoddal? Hová lettek magasztos érzelmeid, rangod, méltóságod?... Valamikor a haza szíve és bálványa voltál!... Honfitársaim örömeikkel dicsőítették: az igaz ügy hősie védőt. Egy szavam elég volt, hogy mindenki felviduljon, áldották nevemet és mindenki fegyvereim dicsőségeért imádkozott... de az árulás, az aljasság hazánk romlását okozták.“

Sötét gondolataiból Nanetta megjelenése riasztja fel. A félelmetes bandavezér, félrevezetve az álruhától, arra kéri, hogy ölje meg, szabadítsa meg szégyenletes és becstelen, szerencsétlen életétől. Nanetta, midőn megtudja, kivel áll szemben, elájul. Rózsa Sándorra ez a félelem újabb csapást mér. Ennyire félnének még pusztá nevével is? Hiába, aki elhagyja a becsület ösvényét, borzalmas Júdássá, magává a Sátánná válik. Még talán arra sem méltó, hogy az ájult katonának segítséget nyújtson, hiszen keze nem egyszer furdött emberi vérben s ez a vér most bosszúért kiált az égre.

Észreveszi, hogy a katonaruha alatt nő rejtőzik. Mivel lövések zaja hallik, Nanettát egy „gyilkos“ őrizetére bízta, maga pedig rövid

harc után szétveri a támadó katonaságot. Visszatérésekor buzdítja társait, vigadjanak, mert holnap talán a vesztőhelyen lesznek.

Színváltozás. Arlecchino felébred és jobb híjján Nanetta ruháit ölti magára. A követelőző őrmestert ügyes fogással bezárja a házba, maga pedig szerelmese felkutatására indul.

A harmadik felvonásban Croci kissé együgyű eszközökkel fejezi be bohózata meséjét. Arlecchino találkozik egy katonával, aki foglyul ejtette Rózsa Sándort, de kész a zsákmányról lemondani, ha elnyerheti a szép Nanetta kegyeit. A csalafinta Arlecchino rááll az alkura, jöllehet, esze ágában sincs szerelmeséről lemondani. Diadallal jelenti a kapitánynak, hogy Nanetta segítségével elfogta a hirhedt bandavezért. A kapitány, midőn megtudja, hogy a szép mosóné helyett a házbazárt őrmesternek udvarolt, mérgében lefokozza altisztjét és helyébe Arlecchinót nevezi ki. Jólelkű megértéssel fogadja az újdonsült őrmester és Nanetta egybekelési szándékát, sőt, a Rózsa Sándor fejére kitűzött vérdíjat, nászajándékképpen még ötven forinttal megtoldja. Mindenki boldog és megelégedett, csak Rózsa Sándort foglyul ejtő katona nem, aki azonban most már nem hazudtolhatja meg feljebbvalóját.

Ez a bábjáték a legtarkább elemek különös szövevénye. Az alaphangot a vidám, ugra-bugráló bohózat adja meg. Ebbe a sokszor vásáriasan rikoltó zsvajgásba nemes aláfestésként szövődik be Rózsa Sándor megindító, nemzeti fájdalom. Az olasz bábjáték még ma is meglep különös stílus- és hangulatkeverésével. A tárgy rendszerint magasztos, átszövő csodálatos elemekkel — elszánt lovagok mesébeillő vállalkozásai — nem hiányzik azonban, a leginkább gyermekekből álló nézőközönség megnevettetésére szolgáló bohózati elem sem. Így az emelkedett gondolkozású, nagyszakállú öreg király, a kékszemű, szőke királykisasszony és a vitéz lovag mellett a commedia dell'arte-ből kölcsönzött egész sereg bohókás figura ágál, hempereg, verekszik, fintorgat és mond egetverő bolondságokat.

Croci bábjátékában is túlteng az évszázados hagyományú rögtönzött vígjátékból kölcsönzött elem. Elég Arlecchinóra utalnunk, aki nevén kívül megtartja összes szokásos jellemvonását; a nyelves, tűzrólpattant szolgálóleány típusát megelevenítő Nanettát említünk és néhány ismert fogásra, komikus átöltözésekre, stb. rámutatunk.

Minket azonban Rózsa Sándor érdekel legközelebről. A szerzőről egyelőre semmit sem tudunk, de valószínűnek látszik, hogy közelebbi kapcsolatai lehettek az olaszországi magyar emigránsokkal. Erre vall a magyar szabadságharc hősei iránt táplált mély rokonszenve és emberi együttérzése. Az osztrák uralommal szemben vallott ellenszenve nyilvánvaló, bár ez inkább csak Rózsa Sándor kijelentéseiben nyilatkozik meg, mert a szerző, a maga részéről megelégszik osztrák szereplői jóízű és egyáltalán nem bántó kifigurázásával.

A félelmeteshírű betyárból Croci tündöklő nemzeti hőst alakít. Ráaggat minden szépet, jót és magasztost, ami nem egy, de talán egy tucat szabadsághősnek is elég lett volna. Rózsa Sándora, akit eléggé megismerhettünk a bő és jellemző idézetekből, Kossuth barátja, a nagy memből származó félelem- és gáncsnélküli lovag, le-

gendáshírű hős, akiről az otthonmaradottak lelkesítő énekeket dalolnak, a magyar szabadságharc rettenhetetlen harcosa, aki mindenét feláldozta a haza oltárán. Croci élete mélypontján mutatja be hőseit. Rózsa Sándor nem tudja tovább elviselni hazája szomorú sorsát és sajátmaga erkölcsi süllyedését. Áhitozza a megváltó halált és talán ez a lélektani beállítás magyarázza meg azt a hétköznapi lapos, néhány odavetett szóval elintézett véget, amellyel Croci, Arlecchinoja kedvéért a szabadsághóst eltünteti a színről.

A bábjáték szerkezete meglehetősen széthulló, lépten-nyomon erős hangulattörésekre találunk benne. A szerző két hangnemet ismer csupán, a bohózatit és Rózsa Sándor patétikus, nemesen érzelmes tónusát. Ez a kettő csak igen nehezen fér meg egymással.

Rózsa Sándor olasz bábjátékának emléké mindössze egy sovány füzetecske tartotta fenn, semmi mást róla nem tudunk. Minden túlzása ellenére is, különös, de egyben megható is lehetett, amint a fabódé előtt tolongó olasz gyermekek a nekik oly kedves Arlecchino szívderítő bolondozásai után csillogó szemmel és elszoruló szívvel hallgathatták Rózsa Sándornak, a híres Kossuth „barátjának“ szájából a magyar szabadság szomorú sorsát.

Nagy Artur

Anyám

*Szeméből ismerem a békét,
Csókjából tudom, mi a szeretet
Úgy öntötte jóságát, lelkét,
Mint felhő az esőcseppeket.*

*Már nincs köztünk. Por és hamu.
Az ige beteljesedett.
Minden asszony, minden fiáért...
Máglyára vitték, mint a szenteket.*

*Ha erősebb a kín, mint az élet,
A szélbe kiáltom anyám nevét.
Ő megszólal halkán: „Itt vagyok fiam!”
S arcomon érzem puha tenyerét.*

Galyasi Miklós